

SUOMEN KIELI JA KIRJALLISUUS, ÄIK JA S2K (pj. Riitta Juvonen ja Maria Ahlholm)

(Jokaiselle esitykselle varattu 30 min, josta 20 min esitelmä ja 10 min keskustelu)

13.00–14.30 Sessio I (pj. Riitta Juvonen)

13.00–13.30 Mitä on pohjoismainen kirjallisuusdidaktiikka?

Kaisu Rättyä / Tampereen yliopisto

13.30–14.00 Lukion äidinkielen opettajien ja opiskelijoiden kokemus äidinkielen ja kirjallisuuden oppimateriaalista

Isa Järveläinen / Turun yliopisto

14.00–14.30 Lukemiseen uppoutumisen kokemus suhteessa lukutapaan ja lukumotivaatioon

Lotta-Sofia Aaltonen / Helsingin yliopisto

14.45–16.15 Sessio II (pj. Maria Ahlholm)

14.45–15.15 Kontekstit ja pedagogiikka autenttisten oppimispolkujen viitoittajina

Merja Meriläinen & Maarika Piispanen / Kokkolan yliopistokeskus Chydenius

15.15–15.45 Kieltenopettajaopiskelijoiden käsityksiä kielen roolista opetuksessa

Leena Maria Heikkola, Minna Maijala, Päivi Laine & Judi Rose / Åbo Akademi & Turun yliopisto

15.45–16.15 Yhdeksäsluokkaisten kokemuksia suomen kielen ja kirjallisuuden etäopetuksesta

Minna Sääsکیlahti, Elina Palola & Maija Saviniemi / Oulun yliopisto

ABSTRAKTIT

Kaisu Rättyä / Tampereen yliopisto

Mitä on pohjoismainen kirjallisuusdidaktiikka?

Oppiaineiden opetusta ohjaavat opettajan tekemät didaktiset valinnat, jotka hän tekee tieteenalaa koskevan ymmärryksensä, oppilaita ja opetustilanteita koskevan tietonsa ja opetuskontekstin perusteella. Äidinkielen ja kirjallisuuden oppiaineen alaan kuuluu runsaasti eri aihealueita ja niistä kunkin opetuksen taustalla on erilaisia taustatieteitä ja niiden tutkimusta. Kirjallisuudenopetukseen kytkeytyvää nuorten lukemisharrastusta ja lukutaidon hallintaa on viime aikoina tutkittu, ja kirjallisuudenopetukseen paneutuvia väitöskirjojakin on vuosituhannen alkupuolella julkaistu Suomessakin kymmenkunta (esim. Aerila 2010; Häggblom 2006; Höglund 2017; Kaakkunen 2014, Kouki 2009; Rejman 2013; Rikama 2004; Tiuraniemi 2012). Kirjallisuudenopettajan tekemien valintojen perusteista ei ole kuitenkaan käyty tieteellistä keskustelua. Tutkimukseni tavoitteena on sel-

vittää, miten 2010-luvun jälkipuolen kirjallisuudenopetusta käsittelevät pohjoismaiset didaktiset teokset legitimoivat kirjallisuudenopetuksen ja miten ne määrittävät kirjallisuusdidaktiikkaa. Tässä esityksessä tarkastellaan kirjallisuusdidaktiikan peruskysymyksiä eli mitä, miten ja miksi kirjallisuutta opetetaan. Tutkimusaineistonani on viisi kirjallisuudenopetusta käsittelevää ruotsalaista, norjalaista ja tanskalaismonografiaa, jotka ovat ilmestyneet vuosina 2015–2019. Niitä tarkastellaan teoriaohjaavan sisällönanalyysin keinoin. Teoreettisena pohjana on ainedidaktisissa tutkimuksissa esitetyt ainedidaktiikan olemuksesta (Arfwedson 2006; Krogh, Elf, Høegh & Rørbech 2017; Krogh, Qvortrup & Christensen 2016) sekä näkökulmat suhteessa pedagogiseen sisältötietoon (Gess-Newsome 2015; Grossman 1990; Kallioniemi & Virta 2012; Kansanen 2014; Schneuwly 2011; Tomperi 2016). Ainedidaktiikan määritelmän pohjalta määrittelen esityksessäni nykyinen kirjallisuusdidaktiikan kirjallisuuden opetusta ja oppimista sekä kirjallisen kompetenssin rakentumista tarkastelevaksi tiedonalaksi, jossa yhdistyvät opettajan a) kirjallisuustieteellinen ymmärrys ja sisältötieto, b) tieto kirjallisuuden opetus- ja arviointimenetelmistä sekä näihin liittyvistä käytännöistä, c) ymmärrys näiden menetelmien taustalla olevista teorioista, d) ymmärrys kirjallisuuden opetus- ja oppimiskonteksteista suhteessa opetussuunnitelmiin ja e) käsitys oppilaiden kirjallisesta kompetenssista.

Isa Järveläinen / Turun yliopisto

Lukion äidinkielen opettajien ja opiskelijoiden kokemus äidinkielen ja kirjallisuuden oppimateriaalista

Tutkimukseni tavoitteena on selvittää oppimateriaalin käyttäjien, opettajien ja opiskelijoiden, oppimateriaalin käyttöä ja kokemuksia erilaisista oppimateriaaleista. Tutkimus kohdistuu lukion äidinkielen ja kirjallisuuden (suomen kieli ja kirjallisuus -oppimäärä) oppiaineeseen. Tutkittavina kohderyhminä ovat lukion äidinkielen opettajat sekä opiskelijat. Tutkimuksen teoreettisena pohjana ovat konstruktivistinen oppimiskäsitys sekä sosiokulttuurinen oppimiskäsitys, jonka taustalla on Vygotskyn ympäristön merkitystä korostava kehitysteoria. Teoreettisena taustana on myös design-tutkimus, erityisesti käyttäjälähtöinen palvelumuotoilun tutkimus sekä havaintopsykologi James Gibsonin tarjoutumateoria (1977). Tutkimukselle merkittävää on aikaisempi oppimateriaalitutkimus. Keskeisenä teoreettisena viitekehystenä on G. Nuthallin tutkimusmetodologia, jossa oppimista tarkastellaan laadullisten vaikutusten näkökulmasta. Tutkimuksen avulla saadaan tietoa siitä, miten käytössä olevat lukion oppimateriaalit mahdollistavat lukion opetussuunnitelman yleisten tavoitteiden toteutumisen, äidinkielen oppimäärän sisältöjen hallinnan ja ylioppilaskokeiden arviointikriteerien mukaisen osaamisen. Tutkimuksessa on kolme pääkysymystä, joiden perusteella tutkimus jakautuu kolmeen osaan. Pääkysymykset ovat: 1. Kuinka lukion äidinkielen opettajat valitsevat ja kokevat käyttämänsä äidinkielen oppimateriaalin? 2. Kuinka lukion äidinkielen opettajat ja opiskelijat käyttävät äidinkielen oppimateriaalia oppitunneilla? 3. Miten lukion äidinkielen ja kirjallisuuden opiskelijat käyttävät oppimateriaalia ja kokevat sen? Tutkimusaineisto kerätään Espoon kaupungin suomenkielisen opetustoimen lukiolinjan yksiköistä. Ensimmäisen osan aineistona ovat äidinkielen opettajien teemahaastattelut. Haastatteluaineisto analysoidaan sisällönanalyysin avulla. Toisen osan aineiston muodostaa oppituntien havainnointimateriaali, joka taltioidaan videoiksi noudattaen Sep-plus-observointiprotokollaa ja analysoidaan multimodaalisen keskusteluanalyysin avulla. Kolmannen osan aineisto koostuu opiskelijoiden vastauksista sähköiseen kyselylomakkeeseen. Aineisto analysoidaan sekä laadullisilla että määrällisillä menetelmillä.

Lotta-Sofia Aaltonen / Helsingin yliopisto

Lukemiseen uppoutumisen kokemus suhteessa lukutapaan ja lukumotivaatioon

Kirjallisuutta voidaan vastaanottaa monilla tavoilla: digitaalinen lukeminen, e- ja äänikirjat, ovat vakiinnuttaneet asemaansa perinteisen painetun kirjan rinnalla. Tutkimusta kaivataan siitä, millä tavoin lukumoodi vaikuttaa kirjan vastaanottoon, lukemisen nautinnollisuuteen ja subjektiiviseen lukukokemukseen. Tekeillä olevassa väitöskirjatutkimuksessa selvitetään kvantitatiivisin menetelmin lukutavan ja lukumotivaation vaikutusta kirjan tarinamaailmaan uppoutumiseen 89 14-15-vuotiaan nuoren lukukokeilussa, jossa osallistujat lukivat tai kuuntelivat kokonaisen kaunokirjan neljällä eri lukumoodilla: painettuna kirjana, e-kirjana, äänikirjana ja kirjojen kaupallisessa suoratoistopalvelussa. Tutkimuksen mukaan lukutavalla ei ole tilastollista vaikutusta uppoutumisen kokemukseen. Sen sijaan lukukokemukseen vaikuttaa nuoren lähtökohtainen motivaatio lukemista kohtaan. Mitä motivoituneempi lukija, sitä todennäköisemmin hän kokee uppoutumisen tunteen lukiessaan, oli lukumoodi mikä hyvänsä. Motivoitumattomien lukijoiden tulokset ovat päinvastaisia. Eri lukutapojen vastakkainasettelun sijaan voitaisiinkin keskittyä niiden erilaisiin ominaisuuksiin, jotka palvelevat erilaisia tarpeita. Kohdistamalla tietty lukutapa tiettyyn tilanteeseen tai lukijaidentiteettiin, voitaisiin myös mahdollisesti tavoittaa nuorten lukumotivaation kannalta suotuisaa kehitystä.

Merja Meriläinen & Maarika Piispanen / Kokkolan yliopistokeskus Chydenius

Kontekstit ja pedagogiikka autenttisten oppimispolkujen viitoittajina

OPS 2014 kielikäsitys pohjautuu funktionaaliseen kielikäsitukseen. Kun edellisessä Opsissa (2004) kieli oli oppimisen kohteena (kognitiivinen) ja käsitteet olivat merkittäviä oppimisen kohteita, nykyopetussuunnitelman (OPS 2014) kielikäsitteen mukaan kieli opitaan aidoissa käyttökonteksteissa tekstilähtöisesti. Aikaisemmat koulukokemukset ja niistä johtuvat uskomukset istuvat kuitenkin syvällä opettajuudessa. Funktionaalinen kielikäsitys liittyy saumattomasti opetussuunnitelman sosiokulttuuriseen oppimiskäsitykseen, missä kieltä tarkastellaan sen käyttötavoissa, tilanteissa ja tarpeissa. Sosiokulttuurisessa viitekehityksessä painotetaan kielen sosiaalista luonnetta ja ihmisen osallisuutta yhteisöissä kielenkäyttötapojen näkökulmista. Äidinkielen ja kirjallisuuden opetussuunnitelman tavoitteissa ja osaamiskuvauksissa tämä näkyy kautta linjan koko perusopetuksessa. ”Opetus perustuu yhteisölliseen ja funktionaaliseen näkemykseen kielestä: kielen rakenteita opiskellaan ikäkaudelle tyypillisten kielenkäyttötilanteiden ja tekstilajien yhteydessä. (OPS 2014, 287)”Funktionaaliseen kielikäsitukseen liittyvät myös käsitteet autenttisuus ja kontekstisidonnaisuus, sillä juuri aidot kielenkäyttötilanteet määrittävät kielelliset tarpeet. Kontekstit ja pedagogiikka sekä autenttinen oppimaisema luovat eheitä oppimisen polkuja Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden luomassa viitekehityksessä. Näitä polkuja kulkiessa äidinkielen ja kirjallisuuden oppimaisema avautuu ja tavoitteisiin kiinnittyvät sisältöalueet sekä laaja-alaisen osaamisen taidot kehittyvät tavoitteellisissa, oppimisen mahdollistavissa, monitieteisissä oppimisprosesseissa - yksilöllisesti, kunkin vahvuuksia hyödyntäen. Suomen kieli ja kirjallisuus on oppiaineena monitieteinen taito-, tieto- ja kulttuuriaine ja edellyttää opetussuunnitelman (POPS 2014, 160) mukaan yhteistyötä muiden oppiaineiden kanssa. Tässä esityksessä tarkastelemme äidinkielen ja kirjallisuuden oppimaisemaa aineenopetuksen ja aiheenopetuksen viitekehityksessä runojen, aforismien ja ajatelmien opettamisen näkökulmasta suomen kielen ja kirjallisuuden, kuvataiteen ja mediakasvatuksen muodostaman monitieteisen oppimiskokonaisuuden viitekehityksessä. Oppimisprosessin

teoreettisena viitekehyksenä toimivat autenttinen oppimisen (Oliver & Reeves, 2002) ja kontekstuaalis-pedagogisen oppimisen (Meriläinen & Piispanen, 2017, 2018) oppimaisemat.

Leena Maria Heikkola, Minna Maijala, Päivi Laine & Judi Rose / Åbo Akademi & Turun yliopisto Kieltenopettajaopiskelijoiden käsityksiä kielen roolista opetuksessa

Tausta ja tarkoitus. Koulukielen hallinta on edellytys kaikkien oppiaineiden sisältöjen ja oppiainekohtaisen kielen oppimiseen. Uusissa opetussuunnitelmissa (POPS, 2014; LOPS, 2019) korostetaan aiempaa voimakkaammin kielen roolia, eli opettajilta vaaditaan kielitietoisuutta. Vaatimus on osittain vastaus siihen, että maahanmuuttajataustaiset oppilaat eivät yllä oppimistuloksissaan kantasuomalaisten tasolle (Leino ym., 2018). Kaikkien oppilaiden kielitaidon tukeminen on tärkeää, sillä kieli on yksilölle merkityksellinen pääoma ja kielellisten taitojen kautta oppiminen edistää yhteiskunnallista tasa-arvoa ja luo osallisuutta. Tavoitteena on saada selville, millaisia käsityksiä ja valmiuksia kielten aineenopettajaopiskelijoilla on kielitietoiseen opetukseen ja sitä kautta kielellisen tasa-arvon edistämiseen. Menetelmät ja aineisto. Aineisto koostuu kieltenopiskelijoiden (n=48) vastauksista 35 kielitietoista opettamista koskevaan väittämään. Opiskelijaryhmiä verrattiin t-testein kolmen dikotomisen taustamuuttujan perusteella: opettajan pedagogiset opinnot, asuminen ulkomailla ja opiskelu muulla kielellä kuin suomella. Aineisto on kerätty Koneen Säätiön rahoittamassa Eettisesti kestävä kielen opetus -hankkeessa. Alustavat tulokset. Kieltenopiskelijopiskelijoiden käsityksiin kielitietoisesta opetuksesta vaikuttivat alustavien tulosten mukaan jonkin verran se, olivatko he jo suorittaneet pedagogiset opinnot. Käsityksiin ei vaikuttanut lainkaan se, olivatko he opiskelleet muilla kielillä kuin suomeksi. Eniten opiskelijoiden käsityksiin vaikutti ulkomailla asuminen. Päätelmät. Opettajan pedagogiset opinnot eivät vaikuta tulosten pohjalta kehittäneen opiskelijoiden käsityksiä kielitietoisuudesta. Ulkomailla asuminen näyttää herättävän opiskelijoiden kielitietoisuuden ja tiedon siitä, kieli voi joko edistää tai haitata tasa-arvoa. Opettajakoulutuksessa tulisi entistä painokkaammin tarjota opettajaopiskelijoille tietoja ja taitoja kielen roolista kaikessa opettamisessa ja oppimisessa ja tasa-arvon tukemisessa. Kirjallisuus LOPS 2019 = Lukion opetussuunnitelman perusteet 2020. Määräykset ja ohjeet. POPS 2014 = Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014. Määräykset ja ohjeet.

Minna Sääskilahti, Elina Palola & Maija Saviniemi / Oulun yliopisto Yhdeksäsluokkaisten kokemuksia suomen kielen ja kirjallisuuden etäopetuksesta

Suomen kouluissa jouduttiin keväällä 2020 hyvin poikkeukselliseen tilanteeseen, kun ne määrättiin etäopetukseen erittäin lyhyellä siirtymäajalla. Aikaa valmistautua etäopetuksen järjestämiseen oli ainoastaan yksi koulupäivä. Asia on herättänyt eri foorumeilla runsaasti keskustelua, johon on osallistunut useita eri ryhmiä, kuten opettajia, oppilaita, vanhempia ja tutkijoita. Etäopetuksesta ja sen vaikutuksista on käynnistetty myös erilaisia tutkimushankkeita. Esitelmämme käsittelee maaliskuussa 2020 alkanutta etäopetusjaksoa suomen kielen ja kirjallisuuden näkökulmasta. Toitimme toukokuussa etäopetuksen päätyttyä sähköisen kyselyn, johon osallistui 85 pohjoissuomalaisen yläkoulun yhdeksäsluokkalaista. Tutkimusluvan antoi 76 vastaajaa. Kartoitimme kyselyssä 9.-luokkalaisten kokemuksia suomen kielen ja kirjallisuuden oppiaineen opiskelusta etäopetusjaksolla. Tässä esitelmässä käsittelemme seuraavia lomakkeen kysymyksiä perusteluineen: Mikä on ollut helppoa opiskella etäopetuksessa äidinkielen ja kirjallisuuden oppiaineessa? Mikä on ollut vaikea opiskella etäopetuksessa äidinkielen ja kirjallisuuden oppiaineessa? Kysymysten yhteyteen

listattiin kaikki ne oppiaineen aihealueet, joita etäopetusjakson aikana opiskeltiin. Halusimme selvittää vaikeiksi ja helpoiksi koettuja aihealueita, jotta tuloksia voitaisiin hyödyntää mahdollisten tulevien etäopetusjaksojen ja -kokeilujen toteutuksessa sekä ylipäätään opetuksen kehittämisessä. Olemme kiinnostuneita erityisesti siitä, millaisten sisältöjen opiskelussa oppilaat kokivat tarvitse-
vansa eniten tukea ja miten he perustelivat vastauksensa.